

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

DOGMATICĂ ȘI DOGMATIȘTI

Prolegomena privind aprofundarea

Teologiei Dogmatice Ortodoxe în România

în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

IOJA, CRISTINEL

Dogmatică și dogmatişti: Prolegomena privind aprofundarea teologiei dogmatice ortodoxe în România în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea / pr. prof. univ. dr. Cristinel Ioja. - Iași :

Doxologia, 2017

Conține bibliografie

ISBN 978-606-666-654-1

2

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

DOGMATICĂ ȘI DOGMATIȘTI

**Prolegomena privind aprofundarea
Teologiei Dogmatice Ortodoxe în România
în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea**

Ediția a II-a revizuită și adăugită

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura Doxologia
2017

Cuprins

Introducere	17
I. Schimbarea de paradigmă sau mutația fundamentală a teologiei ortodoxe din a doua jumătate a secolului al XX-lea	21
I.1. Privire critică asupra receptării mișcării neopatrstice în a doua jumătate a secolului al XX-lea	23
I.2. Teologia Dogmatică ortodoxă greacă în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea	29
I.2.a. Cadrul general	29
I.2.b. Reprezentanți de seamă	33
I.3. Teologia Dogmatică ortodoxă rusă în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea	34
I.3.a. Cadrul general	34
I.3.b. Reprezentanți de seamă	37
I.4. Teologia Dogmatică ortodoxă sârbă în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea	38
I.4.a. Cadrul general	38
I.4.b. Reprezentanți de seamă	39
I.5. Teologia Dogmatică ortodoxă bulgară în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea	45
II. Teologia Dogmatică Ortodoxă Română în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea	47
II.1. Cadrul general și obiective teologice-misionare	47
II.2. Reprezentanți de seamă ai Teologiei Dogmatice ortodoxe române	54
II.3. Biserica, Facultate, Universitate – noi provocări într-un nou context istoric și social	57
II.4. Proiecte și perspective în Teologia Dogmatică ortodoxă română	60
II.5. Direcții ale Teologiei Dogmatice ortodoxe române	62
II.6. Accente ale Teologiei Dogmatice reflectate în Tratatul de Teologie Dogmatică ortodoxă din România	64
II.7. Primul Colocviu de Teologia Dogmatică ortodoxă din România și disputa în jurul <i>Manualului de Dogmatică</i>	71
II.8. Primul Simpozion Internațional de Teologie Dogmatică cu participare panortodoxă din România și înființarea Asociației Internaționale a Dogmaștilor Ortodocși	80
II.9. Contribuții, conținut, orientări și perspective în Teologia Dogmatică ortodoxă română	85

**III. Dogmațiști Ortodocși Români și contribuția lor
specifică la aprofundarea Teologiei Dogmatice
în a doua jumătate a secolului al XX-lea și**

începutul secolului al XXI-lea	87
III.1. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae	87
III.1.1. Cadrul general al abordărilor teologice	87
III.1.2. Puncte esențiale în identificarea surselor operei părintelui Dumitru Stăniloae	92
III.1.3. Sursele patristice și contemporane ale teologiei părintelui Dumitru Stăniloae	95
III.1.3.a. Gnoseologie	96
III.1.3.b. Antropologie	101
III.1.3.c. Cosmologie	105
III.1.3.d. Triadologie	109
III.1.3.e. Hristologie	111
III.1.3.f. Eclesiologie	115
III.1.3.f.1. Aspectul sacramental al Bisericii	121
III.1.3.f.2. Aspectul iconografic al Bisericii	125
III.1.3.g. Eshatologie	126
III.1.4. Coordonate fundamentale ale operei teologice	130
III.1.5. Interconfesionale	137
III.1.5.a. Ortodoxie-Romano-Catolicism	139
III.1.5.b. Ortodoxie-Biserici Vechi-Orientale	143
III.1.5.c. Ortodoxie-Protestantism – dialogul teologic BOR-EKD	144
III.1.6. Poziții Ecumenice	145
III.1.7. Receptarea operei teologice	147
III.1.7.a. Insuficiențele metodologice ale receptării operei	147
III.1.7.b. Aspecte critice ale operei	151
III.1.7.c. Receptarea teologică a operei	154
III.2. Prof. Nicolae Chițescu	160
III.2.1. Cadrul general al abordărilor teologice	160
III.2.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	163
III.2.3. Aspecte teologice esențiale	164
III.2.3.a. Gnoseologie-Cosmologie – problematica paradigmelor divine	164
III.2.3.b. Dogmă-Teologie-Viață	166
III.2.3.c. Soteriologie – aspectul ontologic al răscumpărării și îndumnezeirea omului în har	169
III.2.3.d. Triadologie-Eclesiologie – Biserica Trupul tainic al Domnului și operă a Sfintei Treimi	172
III.2.4. Aspecte interconfesionale-ecumenice	174
III.2.4.a. Ortodoxie și Protestantism – protestantismul o Biserică aharică și ahristică	175
III.2.4.b. Ortodoxie și Biserici Vechi-Orientale – o pagină dureroasă a istoriei Bisericii Ortodoxe	176
III.2.5. Receptarea operei teologice	178

III.3. Pr. Prof. Isidor Todoran	180
III.3.1. Cadrul general al abordărilor teologice	180
III.3.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	182
III.3.3. Aspecte teologice esențiale	182
III.3.3.a. Revelație: Scriptură și Tradiție	182
III.3.3.b. Antropologie – starea primordială, căderea și răscumpărarea omului	184
III.3.3.c. Eclesiologie – Biserica – organul acțiunii mântuitoare a Harului	186
III.3.3.d. Aspectul sacramental al Bisericii: distincția Taine-ierurgii și problema existenței Tainelor la eretici	187
III.3.3.e. Mariologie – critica inovațiilor romano-catolice și a celor ortodoxe	189
III.3.4. Aspecte interconfesionale-ecumenice – pluralism teologic și unitate de credință	189
III.3.5. Apologetice – de la eros și agape la provocările tehnicii	190
III.3.6. Receptarea operei teologice	192
III.4. Pr. Prof. Petru Rezuș	193
III.4.1. Cadrul general al abordărilor teologice	193
III.4.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	196
III.4.3. Aspecte teologice esențiale	196
III.4.3.a. Revelația: relația natural-supranatural	196
III.4.3.b. Hristologie – Hristos Dumnezeu și Om	199
III.4.3.c. Autenticitatea creștinismului și istoria mântuirii în teologia contemporană	200
III.4.3.d. Eclesiologie – raportarea planului eclesiologic istoric la planul eclesiologic divin	201
III.4.3.e. Mariologia – critica inovațiilor romano-catolice	204
III.4.3.f. Ortodoxia Sinoadelor ecumenice și teologia palamită	206
III.4.4. Aspecte interconfesionale-ecumenice – dinamica Tradiției și metoda ecumenică	208
III.4.5. Apologetice – o apologie specifică contextului	211
III.4.6. Receptarea operei teologice	212
III.5. Pr. Prof. Ion Bria	214
III.5.1. Cadrul general al abordărilor teologice	214
III.5.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	218
III.5.3. Aspecte teologice esențiale	219
III.5.3.a. Spre o teologie dogmatică ecumenică	220
III.5.3.b. Eclesiologia comuniunii și Biserica – <i>Una Sancta</i> în lumina Tradiției Ortodoxe	222
III.5.3.c. Spre un ecumenism pentru Europa unită	227
III.5.3.d. Sinteza teologică dogmatică-ecumenică	230
III.5.3.e. Unitatea dogmă-spiritualitate în triadologie-hristologie și eclesiologie-eschatologie	235

III.5.4. Aspecte misionare – elaborarea unei teologii misionare specifice și contextuale	242
III.5.4.a. Înnoirea ca deziderat pastoral-misionar	242
III.5.4.b. Liturghia după Liturghie – forța evanghelizatoare și mărturisitoare a Liturghiei	247
III.5.4.c. Exegeza și transmiterea Tradiției în context postmodern	249
III.5.5. Receptarea operei teologice	252
III.6. Pr. Prof. Dumitru Popescu	258
III.6.1. Cadrul general al abordărilor teologice	258
III.6.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	263
III.6.3. Aspecte teologice esențiale	264
III.6.3.a. Centralitatea lui Hristos-Pantocrator, Logosul Creator și Mântuitor	264
III.6.3.b. Revelația – legătura dintre natural și supranatural, apofatic-catafatic în lumina Logosului Creator și Mântuitor	268
III.6.3.c. Triadologie – legătura dintre teologie și iconomie ca expresie a doctrinei energiilor divine necreate	271
III.6.3.d. Cosmologie – unitatea ontologică a creației dată în ordinea rațională care izvorăște din Logosul divin	272
III.6.3.e. Antropologie – interrelația Dumnezeu-om-lume, o contrapondere față de antropologiile reduționiste contemporane	274
III.6.3.f. Ecclesiologie – structura trinitară și temelia hristocentrică a Bisericii	276
III.6.3.g. Eshatologia – transfigurarea materiei și desăvârșirea sensului istoriei	279
III.6.3.h. Problematika culturii contemporane ca parte a misiunii Bisericii în lume	281
III.6.3.i. Relația teologie-știință – dimensiunea profetică a teologiei în raport cu știința contemporană	286
III.6.3.j. Relația teologie-filozofie	288
III.6.3.k. Secularizarea – produs al culturii autonome	290
III.6.3.l. Puncte cardinale pentru elaborarea unei teologii sociale	292
III.6.4. Receptarea operei teologice	293
III.7. Pr. Prof. Dumitru Radu	299
III.7.1. Cadrul general al abordărilor teologice	299
III.7.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	300
III.7.3. Aspecte teologice esențiale	301
III.7.3.a. Ecclesiologie – caracterul ecclesiologic-hristologic-soteriologic al Tainelor	301
III.7.3.b. Soteriologie – aspectul hristologic-ecclesiologic și sacramental al mântuirii	303
III.7.3.c. Conciliaritatea Bisericii și lupta împotriva falsului misticism	306

III.7.4. Receptarea operei teologice	308
III.8. Pr. Prof. Ioan Ică	309
III.8.1. Cadrul general al abordărilor teologice	309
III.8.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	312
III.8.3. Aspecte teologice esențiale	312
III.8.3.a. Mărturisirea lui Mitrofan Kritopulos – o analiză istorică, dogmatică, ecumenică	313
III.8.3.b. Corespondența teologică dintre Patriarhul Ieremia al II-lea și teologii protestanți de la Tübingen și importanța ei dogmatică	314
III.8.3.c. Desăvârșirea ca rezultat al raportului complementar și organic dintre natură și har	315
III.8.3.d. Triadologia augustiniană și principiul individuațiunii la Toma d’Aquino	316
III.8.3.e. Hristologie – evidențierea hristologiei maximiene în cadrul disputelor monotelite	317
III.8.3.f. Teologia slujirii și centralitatea problematicii în cadrul Mișcării Ecumenice	318
III.8.3.g. Teologia sacramentală în context interconfesional și ecumenic	319
III.8.3.h. Înnoirea teologiei ortodoxe contemporane	321
III.8.4. Aspecte apologetice – relația teologie-știință	323
III.8.5. Receptarea operei teologice	324
III.9. Pr. Prof. Ilie Moldovan	328
III.9.1. Cadrul general al abordărilor teologice	328
III.9.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	330
III.9.3. Aspecte teologice esențiale	331
III.9.3.a. Pnevmatologia – implicații interconfesionale și ecumenice	331
III.9.3.b. Revelația: relația Scriptură, Tradiție, Biserică	333
III.9.3.c. Eclesiologie – iconomia Fiului și a Duhului în viața Bisericii sau Biserica Trup al Domnului și Templu al Duhului	333
III.9.3.d. Soteriologie: relația Creație-Întrupare- Înviere-Îndumnezeire	337
III.9.3.e. Unitatea dogmă-spiritualitate-Liturghie	339
III.9.4. Receptarea operei teologice	339
III.10. Daniel Ciobotea, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române	340
III.10.1. Cadrul general al abordărilor teologice	340
III.10.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	343
III.10.3. Aspecte teologice esențiale	344
III.10.3.a. Teologie și spiritualitate în contextul lumii secularizate și a dialogului ecumenic	344
III.10.3.b. Ortodoxia ca Biserică a Învierii – bucuria învierii în cosmos, în viața creștină și în cultul Bisericii	349

III.10.3.c. Comorile Ortodoxiei – comori de frumusețe, comori ale cuvântului, comori de libertate	351
III.10.3.d. Sfințenia ca participare la viața divină și procesul ascetic-mistic	352
III.10.3.e. Teologia părintelui Stăniloae și fascinația ei plină de profunzime	355
III.10.3.f. Ecclesiology – unitatea și conciliaritatea Bisericii, relația Liturghie-Filantropie, problema laicului și misiunea episcopului	356
III.10.4. Aspecte misionare – repere misionare ale Bisericii într-o lume secularizată	359
III.10.4.a. Orientarea misionară-ecumenică a Facultăților de Teologie	359
III.10.4.b. Hristologia cosmică – Iisus Hristos Pantocrator ca bază și centru al misiunii Bisericii	361
III.10.4.c. Evidențierea virtuților fundamentale ale spiritualității românești într-o perspectivă social-pastorală și cultural-misionară	362
III.10.5. Aspecte apologetice	368
III.10.5.a. Necesitatea dialogului dintre știință și credință și a unei spiritualități abisale a sfinților în contemporaneitate	368
III.10.6. Receptarea operei teologice	371
III.11. Arhid. Prof. Ioan I. Ică jr.	371
III.11.1. Cadrul general al abordărilor teologice	371
III.11.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	377
III.11.3. Aspecte teologice esențiale	378
III.11.3.a. Interconținutarea dintre congenialitate, sobornicitate și sinteză neopatristică	378
III.11.3.b. Mystagogia Trinitatis – reconstituirea și interpretarea contextului trinitar patristic și contemporan cu referire specială la triadologia maximiană: persoană și ontologie	379
III.11.3.c. Gnoseologie – teocentrismul vederii lui Dumnezeu și critica făcută lui Lossky	385
III.11.3.d. Antropologie – teologia premisa oricărei antropologii	386
III.11.3.e. Teologia icoanei – multiple sensuri și implicații	387
III.11.3.f. Spiritualitatea răsăriteană în trecut și astăzi: un aspect esențial al programului neopatristic în traducerea, interpretarea și analiza părintelui Ică jr.	388
III.11.3.g. Canonul Ortodoxiei – o recuperare monumentală a izvoarelor în teologia românească	395
III.11.4. Aspecte misionare	399
III.11.4.a. Globalizarea – mutații, provocări și soluții concrete	399

III.11.4.b. Relația Biserică-societate – o explicitare necesară și soluții concrete	401
III.11.5. Aspecte ecumenice-interconfesionale	403
III.11.6. Aspecte apologetice	407
III.11.7. Receptarea operei teologice	408
III.12. Pr. Prof. Ștefan Sandu	408
III.12.1. Cadrul general al abordărilor teologice	408
III.12.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	410
III.12.3. Aspecte teologice esențiale	410
III.12.3.a. Teologia Mărturisirilor de credință luterane și ortodoxe – necesitatea unei apropieri ecumenice	410
III.12.3.b. Istoria Dogmelor – o abordare vastă cu implicații teologice-ecumenice și interconfesionale majore	414
III.12.3.c. O <i>prolegomenă</i> la Dogmatica creștină privată interconfesional	417
III.12.3.d. Dogmatica și Simbolica – expresia unui mod contextual de a face teologie	419
III.12.4. Receptarea operei teologice	422
III.13. Pr. Prof. George Remete	422
III.13.1. Cadrul general al abordărilor teologice	422
III.13.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	424
III.13.3. Aspecte teologice esențiale	424
III.13.3.a. Problema suferinței și lupta omului cu Dumnezeu	424
III.13.3.b. Soteriologie – aspectul ontologic al Răscumpărării și îndumnezeirea omului	425
III.13.3.c. Relevanța lui Iisus Hristos în viața omului contemporan	426
III.13.3.d. Teologia sacramentală – implicații hristologice și eclesiologice	428
III.13.4. Aspecte apologetice	429
III.13.4.a. Filosofia, Teologia, Providența	429
III.13.4.b. Problema Tradiției în contextul înnoirii	431
III.13.5. Receptarea operei teologice	432
III.14. Pr. Prof. Valer Bel	432
III.14.1. Cadrul general al abordărilor teologice	432
III.14.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	435
III.14.3. Aspecte teologice esențiale	435
III.14.3.a. Eclesiologie – unitatea și catolicitatea Bisericii în perspectivă interconfesională și ecumenică	435
III.14.3.b. Teologia ca mărturisire și știință a mântuirii	437
III.14.3.c. O veritabilă sinteză de teologie socială și practică misionară	439
III.14.3.d. Fundamentele biblice-patristice și dimensiunea liturgică și contemporană a Teologiei Dogmatice ...	444
III.14.4. Interconfesionale-Ecumenice	444
III.14.4.a. Ortodoxie și Protestantism	444

III.14.5. Aspecte apologetice	446
III.14.5.a. Relația credință-știință și metoda corelației	446
III.14.6. Receptarea operei teologice	447
III.15. Irineu Popa, Mitropolitul Olteniei	449
III.15.1. Cadrul general al abordărilor teologice	449
III.15.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	450
III.15.3. Aspecte teologice esențiale	450
III.15.3.a. Valorificarea și aprofundarea teologiei Logosului	450
III.15.3.b. Logosul înomenit și omul îndumnezeit – implicații hristologice-antropologice ale soteriologiei	452
III.15.3.c. Îndumnezeirea omului și transfigurarea creației – o perspectivă gnoseologică, eclesial-sacramentală și eshatologic-soteriologică	453
III.15.3.d. Apologetice – Dreptul natural și drumul spre autonomie	456
III.15.4. Receptarea operei teologice	456
III.16. Pr. Prof. Ștefan Buchiu	457
III.16.1. Cadrul general al abordărilor teologice	457
III.16.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	459
III.16.3. Aspecte teologice esențiale	459
III.16.3.a. Dogmă și Teologie – un pas semnificativ privind depășirea conținutului Dogmaticilor de școală	459
III.16.3.b. O perspectivă hristologică asupra cosmologiei și antropologiei	460
III.16.3.c. Secularizarea – o provocare la adresa Ortodoxiei și posibilitățile depășirii consecințelor ei	463
III.16.3.d. Gândirea părintelui Stăniloae – interpretarea sintetică și interrelațională a unei gnoseologii echilibrate	464
III.16.3.e. Hristos și Duhul Sfânt – exprimarea relației perihoretice în cadrul triadologiei, cosmologiei, soteriologiei și eclesiologiei	465
III.16.3.f. Teotokologia – relația cu hristologia și dimensiunea teologică-doxologică, imnologică și iconografică	466
III.16.4. Receptarea operei teologice	469
III.17. Pr. Prof. Ioan Tulcan	470
III.17.1. Cadrul general al abordărilor teologice	470
III.17.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	473
III.17.3. Aspecte teologice esențiale	473
III.17.3.a. Eclesiologie – unitatea Bisericii în perspectivă interconfesională-ecumenică	473
III.17.3.b. Alteritate și dialog – teologia ecumenică în contextul post-modernității	476
III.17.3.c. Teologia – pași importanți înspre o înnoire a conținutului Teologiei Dogmatice	477

III.17.4. Aspecte misionare	479
III.17.4.a. Puncte cardinale ale misiunii Bisericii în lumea contemporană	479
III.17.5. Aspecte apologetice	484
III.17.5.a. Ilarion V. Felea – apologet și dogmatist. Fascinația unei personalități teologice	484
III.18. Pr. Prof. Sterea Tache	486
III.18.1. Cadrul general al abordărilor teologice	486
III.18.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	487
III.18.3. Aspecte teologice esențiale	488
III.18.3.a. Dogmatica și Simbolica – pași importanți în înnoirea conținutului Teologiei Dogmatice	488
III.18.3.b. Interrelația Dumnezeu-om-lume – o perspectivă ecumenică	488
III.18.4. Aspecte apologetice	490
III.18.4.1. Răspunsuri teologice-apologetice la provocări vechi în contexte noi	490
III.18.4.2. Relația teologie-cultură	492
III.18.5. Receptarea operei teologice	493
III.19. Pr. Prof. Adrian Niculcea	493
III.19.1. Cadrul general al abordărilor teologice	493
III.19.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	495
III.19.3. Aspecte teologice esențiale	496
III.19.3.a. Trei teme teologice într-o abordare apologetic-dogmatică extinsă	496
III.19.3.b. Interogații asupra modernității și postmodernității și critica teologică la adresa Dumnezeului imaginar postulat de Horia-Roman Patapievici	500
III.19.4. Aspecte interconfesionale-ecumenice	501
III.19.4.a. Recunoașterea ideii de Tradiție și inferioritatea față de Scriptură	501
III.19.4.b. Întruparea – relevanța dogmei de la Calcedon	502
III.19.4.c. O înțelegere interconfesională a raportului dintre cele două preoții	502
III.19.4.d. Relația dintre Hristos și Duhul la protestanții americani	504
III.19.4.e. Triadologie – implicații eclesial-sacramentale într-o analiză interconfesională	505
III.19.4.f. Unitatea Bisericii în lumina lui Hristos – între provocările postmodernității și tradiționalismul spiritualității ortodoxe	508
III.19.4.g. Eshatologie și istorie – o analiză interconfesională	510
III.19.5. Aspecte misionare	512
III.19.5.a. Eclesiologia socială: perspective noi privind gândirea socială a Bisericii	512
III.20. Pr. Prof. Vasile Citirigă	513

III.20.1. Cadrul general al abordărilor teologice	513
III.20.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	515
III.20.3. Aspecte teologice esențiale	516
III.20.3.a. Eclesiologie – relevanța preoției mirenilor în Biserică și lume	516
III.20.3.b. Antropologie – transfigurarea creștinului și valorificarea doctrinei palamite	518
III.20.3.c. Antropologia hristologică – centralitatea lui Hristos și depășirea reducăționismelor antropologice moderne și postmoderne	521
III.20.3.d. Dogmă și spiritualitate – teologia dogmatică și teologia rugăciunii, o interrelaționare necesară	522
III.20.4. Aspecte ecumenice	524
III.20.4.a. Cultul comun ecumenic – o critică constructivă	524
III.20.5. Aspecte apologetice	525
III.20.5.a. Raportul teologie-știință – o antropologie hristică-integrală și depășirea reducăționismelor antropologilor contemporane	525
III.20.6. Receptarea operei teologice	527
III.21. Pr. Prof. Dumitru Megheșan	528
III.21.1. Cadrul general al abordărilor teologice	528
III.21.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	530
III.21.3. Aspecte teologice esențiale	531
III.21.3.a. De la Descartes și Heidegger la Dumitru Stăniloae – evoluțiile culturii moderne și implicațiile lor gnoseologice, antropologic-cosmologice	531
III.21.3.b. De la Ierusalim la Emaus – un itinerar gnoseologic cu implicații antropologic-sacramentale și soteriologice	532
III.21.3.c. Problema limbajului și dimensiunea caliologică a creației	533
III.21.3.d. Aspecte teologice inedite: teologia muzicii și teologia poetică	535
III.21.3.e. Teologia Tainelor – o sinteză dogmatic-liturgică	536
III.21.4. Receptarea operei teologice	538
III.22. Pr. Prof. Ion Popescu	538
III.22.1. Cadrul general al abordărilor teologice	538
III.22.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	540
III.22.3. Aspecte teologice esențiale	540
III.22.3.a. Triadologie – un itinerar sintetic în teologia patristică și contemporană românească	540
III.22.3.b. Evangheliile duminicale – o abordare dogmatică-omiletică-misionară	544
III.22.3.c. Spre o abordare religioasă a ecologiei	545
III.22.3.d. Analiza teologiei scolastice privind raportul teologie-filosofie și relevanța cosmologică-soteriologică a doctrinei palamite	546

III.22.4. Aspecte apologetice	546
III.22.4.a. Erwin Schrödinger – analiza evoluțiilor științifice contemporane și relevanța lor teologică	546
III.22.4.b. Postmodernismul – o provocare uriașă la adresa Ortodoxiei	547
III.22.4.c. Teologie și filosofie – abordări comparative și contribuții apologetice	549
III.22.5. Receptarea operei teologice	550
III.23. Pr. Conf. Ion Stoica	552
III.23.1. Cadrul general al abordărilor teologice	552
III.23.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	553
III.23.3. Aspecte teologice esențiale	553
III.23.3.a. Preoția Bisericii – implicațiile unei hristologii condiționate pnevmatologic	553
III.23.4. Aspecte apologetice	554
III.23.4.a. Adevărul, Lumea și Omul – o interrelație cu implicații teologice-apologetice	554
III.23.5. Receptarea operei teologice	557
III.24. Pr. Conf. Vasile Cristescu	558
III.24.1. Cadrul general al abordărilor teologice	558
III.24.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	559
III.24.3. Aspecte teologice esențiale	559
III.24.3.a. O antropologie hristologică-triadologică cu implicații intercreștine	559
III.24.3.b. Dogmă și erezie în trecut și astăzi	561
III.24.3.c. Triadologia – contribuția esențială a Sfântului Grigorie de Nazianz	562
III.24.3.d. Omul ființă liturgică – prelungirea Liturghiei comunității în liturghia personală	563
III.25. Pr. Conf. Nicolae Moșoiu	564
III.25.1. Cadrul general al abordărilor teologice	564
III.25.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	567
III.25.3. Aspecte teologice esențiale	567
III.25.3.a. Trei sinteze teologice – măsurile teologiei românești și forța inedită a interpretării ei	567
III.25.3.b. Cunoaștere-participare-iubire – afirmarea dependenței discursului dogmatic de exegeza biblică fundamentată pe scrierile patristice	572
III.25.3.c. <i>Charta oecumenica</i> – implicațiile și interpretarea unui Document ecumenic la începutul mileniului al III-lea	573
III.25.3.d. Importanța redescoperirii cultului pentru căutarea unității creștine – implicațiile teologice, ecumenice și misionare ale Botezului comun	576
III.25.4. Receptarea operei teologice	578
III.26. Conf. Adrian Lemeni	578

III.26.1. Cadrul general al abordărilor teologice	578
III.26.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	580
III.26.3. Aspecte teologice esențiale	581
III.26.3.a. Eshatologie, istorie, cosmologie – o viziune ortodoxă integrativă, cuprinzătoare și sintetică centrată hristologic-eclesial în cadrul dialogului teologie-știință	581
III.26.3.b. Dinamica experienței eclesiale – cale spre cunoașterea sensurilor lumii și a Adevărului personal ultim	583
III.26.3.c. Ideologizarea științei, conflictul artificial teologie-știință și problema globalizării	585
III.26.4. Receptarea operei teologice	588
III.27. Pr. Lect. Doru Costache	590
III.27.1. Cadrul general al abordărilor teologice	590
III.27.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	592
III.27.3. Aspecte teologice esențiale	592
III.27.3.a. Dialogul teologie-cultură, teologie-știință ca parte a misiunii Bisericii în lumea contemporană	592
III.27.3.b. Antropologia ortodoxă – principiul cosmologic antropocentric și reducționismul antropologilor moderne și postmoderne	593
III.27.3.c. Evoluționism versus creaționism – relația complexă dintre teologie și știință	595
III.27.3.d. Dogma de la Calcedon – model al raporturilor teologie-cultură	597
III.27.3.e. Criza ecologică – eșecul relațiilor dintre om și ecosistem și necesitatea unui plan de terapie duhovnicească	599
III.27.3.f. Valorificarea și explicitarea teologiei palamite – prezența Duhului în creație și teoria nivelurilor de experiență	599
III.28. Pr. Lect. Cornel Toma	600
III.28.1. Cadrul general al abordărilor teologice	600
III.28.2. Coordonate fundamentale ale operei teologice	601
III.28.3. Aspecte teologice esențiale	601
III.28.3.a. Interpretarea Tradiției – hermeneutica dogmatică, spirituală, cultică, canonică a vieții Bisericii	601
III.28.3.b. Analiza eforturilor de înnoire ale teologiei ortodoxe contemporane – eclesiologia euharistică, relevanța și critica ei	604
III.28.4. Aspecte interconfesionale-ecumenice	608
III.28.4.a. Pnevmatologia – o abordare ecumenică și interconfesională din perspectiva adaosului Filioque	608
Concluzii	610
Bibliografie	615

Introducere

Necesitatea prezentării evoluțiilor și aprofundărilor din Teologia Dogmatică ortodoxă română este incontestabilă și cu implicații nebanuite pentru perspectivele cu adevărat ortodoxe ale acestei discipline teologice fundamentale. Necesitatea acestei prezentări derivă din necesitatea unei cunoașteri mai bune a contribuțiilor teologilor dogmatişti, din necesitatea unei reflecții mai organizate și sistematice asupra contribuțiilor acestora în vederea unor noi și noi aprofundări teologice în domeniu.

Prezentarea Teologiei Dogmatice ortodoxe române în ansamblu sau în evoluțiile și aprofundările acestei discipline teologice au realizat-o și alți teologi români, integrând-o în istoria teologiei ortodoxe române. Cu toate acestea este nevoie de noi și noi sinteze care nu doar să satisfacă arhiva teologică a teologiei românești, ci și să inspire și să contribuie la noi abordări și realizări în domeniu.

Realizarea unei prezentări și evaluări teologice privind aprofundarea Teologiei Dogmatice ortodoxe în România, suntem conștienți, ține de competența unui grup de profesori de teologie consacrați, capabili să identifice atât aspectele fundamentale ale disciplinei în cauză, evoluțiile și aprofundările acesteia, cât și contribuțiile valoroase sau mai puțin valoroase ale fiecărui teolog dogmatist în parte, influența și implicațiile teologiei sale în gândirea teologică în general, autenticitatea și relevanța surselor teologiei sale și perspectivele pe care fiecare teolog dogmatist le deschide și le accentuează în demersul său teologic. Realizarea unei prezentări extinse a Teologiei Dogmatice ortodoxe din România va pune în lumină nu doar aspectele pozitive ale evoluției acestei discipline teologice, în perioada de care ne ocupăm – aspecte pe care într-o anumită măsură am încercat să le identificăm și noi – ci și limitele și aspectele mai puțin științifice și obiective pe care le întâlnim la unii dintre exponenții acestei discipline.

Încercarea noastră este o minimă contribuție la realizarea unei prezentări și analize teologice cuprinzătoare privind aprofundarea Teologiei Dogmatice ortodoxe în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea. Prin urmare, lucrarea noastră este una de prezentare, de sinteză și de minimă analiză teologică privind contribuțiile specifice

ale teologilor dogmațiști români atât în aprofundarea aspectelor Teologiei Dogmatice, cât și în deschiderea lor spre perspectiva teologică interconfesională-ecumenică sau interdisciplinară. Am fost atenți la evoluția procesului de înnoire teologică în Ortodoxia românească, evidențiind poziția dogmațiștilor români în depășirea aspectului scolastic al teologiei și afirmarea mereu înnoită a adevărilor de credință fundamentate pe Scriptură și Tradiția dogmatică și experimentală a Bisericii.

Pentru o privire cât mai precisă asupra evoluției contribuțiilor dogmatice, am integrat efortul teologic al dogmațiștilor români în tezaurul contribuțiilor teologilor ortodocși în general. Și în acest demers am urmărit evolutiv, modul în care teologii ortodocși au renunțat la aspectele rigide și seci, de conținut și formă, specifice teologiei scolastice, precum și la modul reductiv de a face teologie. Am căutat să surprind deschiderea constructivă a teologilor dogmațiști români spre o teologie ecumenică și interdisciplinară pe care timpurile actuale o impun, precum și spre o teologie în care interrelația dintre dogmă-spiritualitate-cult este asumată și afirmată.

Aspectele prezentate sintetic și analizate într-o perspectivă constructivă, suferă de lipsa unei evaluări critice cu privire la contribuțiile fiecărui dogmatist în parte. Această evaluare se impune a fi realizată, cu obiectivitate științifică, de un colectiv de profesori de teologie pentru a fi evitată subiectivitatea în analiza teologică. Mai mult, un colectiv de profesori de teologie va exprima o viziune mai clară asupra evoluțiilor și aprofundărilor Teologiei Dogmatice ortodoxe din a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea. Prin urmare, autorul acestei sinteze, destul de tânăr în câmpul teologiei, consideră că evaluarea critică a operei teologice a fiecărui dogmatist depășește competența sa teologică și deontologică. Prin urmare, mă voi axa în studiul meu, în mod preponderent, în evidențierea aspectelor constructive ale operei dogmatice a fiecărui teolog. Cu toate acestea, voi încerca să surprind, doar la modul general, câteva din carențele care se întâlnesc în unele lucrări ale unor dogmațiști români, fără însă a deschide o critică exhaustivă, personală și preconcepută. Voi căuta să abordez critic doar tendințele și fenomenele, în sens general, nu și persoana. În această abordare, voi încerca să cuprind pe acei *autori* și acele *studii* care reprezintă un aport *substanțial* în evoluția literaturii teologic-dogmatice românești, precum și perspectivele din care sunt scrise aceste studii și pe care le deschid aceste studii.

În ceea ce privește limitele acestei lucrări, precizez, încă de la început că, datorită tematicii bogate și a perioadei întinse pe care o exprimă, nu

voi reuși să cuprind în totalitate temele studiilor care s-au scris. De asemenea, nu voi aborda *in extenso* teologia vreunui dogmatist anume, ci voi încerca, în cel mai amplu caz, să identific în sens strict, câteva direcții și aspecte ale teologiei lui, argumentând întotdeauna aceste direcții cu studiile și cărțile pe care le-a publicat. Prin urmare, voi prezenta, în special, opera acelor teologi români care, în decursul timpului, au demonstrat constanță și aprofundare continuă a temelor Teologiei Dogmatice ca profesori de Teologie Dogmatică în cadrul Facultăților de Teologie Ortodoxă din România. Textele din lucrările sau studiile de Teologie Dogmatică aparținătoare fiecărui dogmatist, au fost citate uneori intenționat într-un mod exhaustiv, tocmai pentru ca cititorul să ia contact direct cu stilul, complexitatea sau simplitatea, profunzimea, claritatea și frumusețea lor. Aceste texte, selectate într-o viziune personală, au menirea să descopere cititorului avizat, modul de a înțelege și aprofunda Teologia Dogmatică în conexiunile ei interdisciplinare, misionare și ecumenice de fiecare dogmatist român în parte.

Teologia Dogmatică ortodoxă în România este amprentată masiv de prezența uimitoare ca vastitate, complexitate și conținut a operei teologice a părintelui Dumitru Stăniloae (1903-1993) și a altor mari dogmatişti români care au aprofundat din perspective variate marile teme ale vieții, credinței și spiritualității Bisericii Răsăritene, fără a lăsa în urmă aspectele diverse ale ecumenismului și ale abordărilor și deschiderilor interdisciplinare pe care contextul istoric le-a lansat, ca provocări iminente la adresa teologiei și spiritualității ortodoxe, chemată să ofere omului contemporan o viziune unitară, teologică și eclesial-sacramentală asupra sensului vieții și istoriei sale.

Contribuțiile profesorilor de Teologie Dogmatică la aprofundarea teologiei ortodoxe în general sunt semnificative, cu progrese notabile în ceea ce privește înnoirea acesteia, debarasarea teologiei ortodoxe de influențele „teologiei de școală”, elaborată după modele scolastice catolice sau protestante. Prezenta lucrare, dorim să fie atât o retrospectivă cât mai fidelă a aprofundărilor teologice și dogmatice din România, într-o perioadă de mai bine de jumătate de secol, cât și o reflecție constructivă asupra diferitelor aspecte abordate și accentuate de teologii dogmatişti români. Totodată, am evidențiat și unele sarcini pe care teologii dogmatişti le au de îndeplinit în demersul lor teologic actual, în deplină comuniune cu ceea ce s-a realizat în Teologia Dogmatică ortodoxă până astăzi, dar și pentru depășirea unor aspecte mai puțin pozitive pe care le putem iden-

tifica în diferitele aprofundări teologice ale disciplinei în mai bine de jumătate de veac.

Prin acest efort metodologic, sintetic și de minimă analiză teologică, nu doresc decât să punctez, foarte succint, după posibilități și cu luare aminte, contribuțiile considerabile ale teologilor dogmatiști români din a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea în elaborarea unei Teologii Dogmatice specifice.